

מעט לברור מהותו של הר המוריה

הרב רונן ולצמן

הר המוריה מוזכר פעמיים בתנ"ך: פעם אחת בספר בראשית בעקידת יצחק, ופעם שניה בספר דברי-הימים כמקום בנין בית המקדש במלכות שלמה. ננסה לחדור מעט לברור מהות עניינו של הר המוריה מתוך הסתייעות בדברי חז"ל.

אומר התלמוד הירושלמי: "הר המוריה רב חייא רובא ורבי ינאי, חד אמר שמשם הוריה יצאה לעולם וחרנה אמר שמשם יראה יוצאה לעולם..." (ברכות לה:)

ננסה להתמקד בדברי ר' ינאי ולהבין מה הקשר בין הר המוריה כמקום בו התרחשה העקידה ונבנה בית המקדש, לבין מידת היראה.

לצורך ברור קשר זה ננסה מתוך מיעוט השגתנו להבין מעט את אשר התרחש בנפשו של אברהם אבינו בעת ניסיון העקדה. בנסיון זה התבקש אברהם: "קח נא את בנך, את יחידך, אשר אהבת, את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך".

אולם הרי אברהם אבינו לא היה אדם רגיל אלא כפי לשון המהר"ל: "יסוד הבנין", כלומר, "התחלה לאומה הישראלית". "השורש והעיקר ממנו נמשך הכל, שאם נמצא חיסרון בשורש ימשך החיסרון גם כן אל הנמשכים ממנו" וכן להיפך. ומבאר המהר"ל בגבורות ה' פרק ט' שבכרית בין הבתרים "הראה הקב"ה לאברהם הכל כי הוא היה שורש לכל", כלומר אברהם אבינו ידע בנבואה כי ממנו עתידה לצמוח האומה הישראלית כולה.

ומבארים חז"ל על ברית בין הבתרים: "...ר"ש בן אבא משום ר' יוחנן אומר, ד' דברים הראה לו הקב"ה, גיהינום ומלכות מתן תורה ובית המקדש. אמר לו כל זמן שבניך עוסקים בשתים ינצלו משתיים". ומבאר המהר"ל שם, שבעצם כאן נחשפו בפני אברהם אבינו עיקרי המהות של עם ישראל, שתפקידם להיות הלב והמח של הבריאה כולה. כאשר בית המקדש מבטא את תפקידם של ישראל להיות הלב המזרים חיים באומות, והתורה מבטאת את תפקיד עם ישראל להיות מח לאומות. ובלשון המהר"ל: "כי כמו שבאדם הלב והמח עיקר האדם, הלב שממנו החיות והמוח ששם השכל, כך בכלל העולם בית המקדש והתורה עיקר מציאות העולם".

-
- א. גבורות ה' פרק ו'
 ב. שם פרק ז', ח"א על יבמות
 ג. שם פרק ט'.

לאחר דברי שרה לאברהם על אודות ישמעאל: "גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק", נאמר לאברהם אבינו: "...כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע". ומכאן שבשלב זה ידע אברהם אבינו לא רק שממנו תצמח האומה הישראלית כולה, אלא שנבואה זו תצא לפועל דרך יצחק בנו. כלומר מפשט הפסוקים ביחס ליצחק ומהבנת חז"ל בהתרחשות ברית בין הבתרים עולה, שלמעשה כל האידאלים שהיוו את עולמו הרוחני של אברהם אבינו היו מבוססים על ההבנה שמבנו יצחק תצמח אומה שתגשים את שאיפת חייו – תיקון עולם במלכות שדי. לתוך מחשבותיו של אברהם אבינו ודאי שלא נוכל לחדור, אולם אם נצייר את עצמנו במצבו, כאשר לפתע פתאום נתבקש לשחוט את מי שעבורנו הינו היסוד והתקווה לעולם טוב יותר שלכך הובטחנו בנבואה, לא קשה לתאר את עוצמת הזעזוע והניגוד הפנימי שניפול לתוכו. מה התרחש אם כן בנפשו של אברהם אבינו? מהי תנועת החיים שאפשרה לו לעמוד בניסיון ולקום ולהיות מוכן לבצע פעולה שמשמעותה ריסוק כל האידאלים ותכני החיים שהיוו את אישיותו ושקישרו אותו עד עתה אל האלוקים. (שהרי דרך מה התקשר אברהם אבינו אל האלוקים אם לא דרך אידאלים של טוב, צדק ורחמים לכל).

ניתן להציע שהבין אברהם אבינו שבקשה אלקית זו באה לאמר לו שלהתמכר לאידאלים שהינם בעצם הבנתו שלו את הטוב, האמת והצדק, אינה הדרך להתקשר לאלוקות. וזאת הואיל וכל הבנה אנושית עמוקה ככל שתהיה עדיין הינה הבנה סופית ולכן מצומצמת ומוגבלת. הבקשה האלוקית לעקוד את בנו בעצם באה לגלות לאברהם אבינו שהדרך להתקשר לאלוקות הינה ע"י תנועת חיים שמבינה שכל התכנים של שלימות, צדק ואמת שכבר נספגו ונבנו באדם, הינם עדיין כאין וכאפס לעומת התכנים של הטוב, האמת והצדק שעדיין אין בכוחו כלל להבינם ושעליו עתה לסופגם לתוכו.

רק תנועת חיים ענוותנית כזו של שאיפת התעלות מתמדת, שמשמעותה הכרת האדם שלעולם אין בכוחו ברגע מסוים להבין ולהכיל את התכנים של הטוב, האמת והצדק שאותם הוא נידרש לספוג ולבנות בתוכו ברגע הבא, היא המאפשרת לעמוד בניסיון העקידה. בניסיון הדורש מהאדם לפעול בניגוד לאידאלים המהווים את אישיותו עתה. [היינו, אם יחס האדם לאלוקות הינו דרך אידאלים קבועים הרי ברגע שאידאלים אלו מתנפצים, כגון במצב של משבר, יחסו לאלוקים ניתק, הוא איבד את דרכו להתקשר לאלוקיו. אולם אם יחסו לאלוקים אינו דרך האידאלים עצמם אלא דרך תנועת החיים שכל מגמתה לספוג ולהפנים עוד אידאלים יותר ויותר עמוקים וכלליים, הרי גם ברגע שהאידאלים העכשוויים מתנפצים לרסיסים קישורו לאלוקיו לא ניתק. שהרי יחוסו אינו דרך האידאלים עצמם אלא דרך עצם התנועה השואפת לספוג אידאלים עמוקים יותר,

מתוך הבנה שמה שספג והפנים עד כה הינו מצומצם ומוגבל ולכן חלקי וחסר, ובתנועת חיים זו אין בכח המשבר לפגוע.]

ההתייחסות זו לאלוקות דרך שאיפה מתמדת לספוג תכני חיים ואידאלים עמוקים יותר ויותר, הנובעת מן ההבנה שכל ערכי החיים שנבנו באדם עד כה אין בכוחם להכיל ולהבין את מה שעוד יש לחיות ולספוג, מכונה התבטלות או יראה. וכפי דברי הרב במאמר עבודת אלוקים: "שיראת הכבוד היא היראה המתמלאת לפי אותו הגודל של שיקוף האידאלים המוסריים והשכליים הגנוזים".

לסיכום דברינו עד כה, כיוון שעמד אברהם אבינו בניסיון העקידה הרי בהכרח בנה בתוכו את תנועת החיים ההתעלותית של מידת היראה.

כפי שהבאנו קודם מבאר המהר"ל בפרק ט' בגבורות ה' שאברהם אבינו הינו היסוד והשורש שאחריו נמשך הכל, ומה שנמצא בשורש בצורה צפונה מופיע בצורה גלויה בעץ ופירותיו.

ועל כן, ע"י שאברהם אבינו מכח ניסיון העקידה בנה בתוכו את תנועת החיים ההתעלותית של היראה (שנאמר "כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה"), הרי הוא גרם לכך שהאומה הישראלית כולה תתייחס לאלוקיה דרך שאיפה לספוג תכני חיים אידאליים יותר ויותר, וביטויים במציאות חייה. שאיפה הנובעת מההכרה שכל האידאלים וערכי החיים שכבר הופנמו הינם עדיין כאין וכאפס לעומת מה שעוד יש לספוג ולהפנים.

אולם הרי אידאלים ותכני חיים עמוקים וכלליים יותר ויותר אינם באים יש מאין. (אצל האדם הפרטי הם באים לו מתוך קישורו לנשמתו). מה הם אם כן התהליכים המתרחשים באומה כגוף אורגני חי ופועל, המאפשרים את מילוי השאיפה לספוג ולהפנים תכנים וערכי חיים נשגבים וכלליים יותר ויותר.

כותב ריה"ל במאמר שני בכוזרי פסקה כ"ו: שכפי שבגוף האדם תהליכים ביולוגיים מאפשרים "שהגוף כולו יתוקן ויוכן לקבלת ההנהגה של הנפש המשכלת (אשר היא עצם נבדל מחומר הקרוב במדרגה לעצם המלאכים)...". בדומה לזה סודרה האומה החיה האלוקית שע"י העבודות בבית המקדש יהיה א-ל חי בקרבה. ובהמשך כותב ריה"ל: "ומפני זה ציווה האלוקים לעשות את מזבח העולה ואת מזבח הקטרת ואת המנורה...את מזבח העולה למען תדבק בו האש הנגלית הידועה, את מזבח הזהב למען האש הנעלמת והדקה יותר, את המנורה למען ידבק בה אור החכמה והדעת, ואת השולחן למען ידבקו בו השפע החומרי וכל הטובות הגשמיות." (ובהמשך כותב הכוזרי שאור הנבואה דבק ע"י האורים והתומים).

ומתוך דבריו אלו ניתן להבין שהתהליכים המתרחשים בבית המקדש הם אלו המאפשרים לאומה להתקשר לאינסופיות האלוקית שתאיר בקרבה כנשמה בגוף. ומתוך קישור זה יכולה האומה למלא את שאיפתה לספוג ולהפנים עוד ערכי חיים נשגבים וכלליים יותר ויותר.

ומתוך כל זאת מתברר הקשר עליו הצביע ר' ינאי בין הר המוריה למידת היראה. היינו, אברהם אבינו בניסיון העקידה שהתרחש בהר המוריה בנה בתוכו את מידת היראה. כלומר, את ההתייחסות לאלוקות הנעשית ע"י שאיפה לספוג עוד ועוד ערכי חיים עמוקים וכלליים יותר ולהפנימם ולבטאם באומר החיים.

אברהם אבינו, עקב היותו שורש האומה, גרם לכך שגם יחס האומה לאלוקיה יהיה מתוך מידת יראה זו. כלומר מתוך תנועת חיים השואפת לספוג עוד ועוד ערכי חיים עמוקים יותר ויותר והפנמתם וביטויים במציאות. אולם כפי שבאדם הפרטי שאיפה לספוג עוד ועוד ערכי חיים וממלאת מכח היותו קשור לנשמתו, כך גם באומה שאיפה זו בכוחה להתמלא מכח קישור האומה לאינסופיות האלוקית, קישור הנעשה ע"י עבודת בית המקדש. מקומו של בית הבחירה הינו הר המוריה ומכאן הקשר בין מידת היראה להר המוריה, הר שבאמצעותו יכולה האומה כולה להגשים את שאיפת חייה להתבטל לאלוקיה.

ע"פ ביאורנו זה בירושלמי ניתן להציע הבנה במדרש תנחומא וירא כ"ב. אומר המדרש: "וירא את המקום מרחוק, מלמד שתחילה היה מקום עמוק, כיוון שאמר הקב"ה להשרות שכינתו עליו ולעשות מקדש, אמר, אין דרך מלך לשכון בעמק, מייד רמז הקב"ה לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד, לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הר המוריה שמיראתו של הקב"ה נעשה הר".

וניתן להבין שאולי התהליך אותו מתאר המדרש לא התחולל בהר עצמו אלא באברהם אבינו בעת ניסיון העקידה. וכוונת המדרש הינה שכאשר האדם מבין שכל אידאל עליון ככל שיהיה, מכיוון שהוא סופי על כן הוא מוגבל ולכן מצומצם, ולכן שונה מן האמת שהינה שיא הכלליות, הרי האדם נותר ריק כלומר – עמק. ואז כאשר אומר חייו מבטא את שאיפה להתבטל ולהתמכר בכל כוחות חייו לא למשהו מצומצם, אלא אל מקור כל כוליות החיים, אל מקור האידאלים כולם, אזי משרה ה' שכינתו עליו. כלומר, הוא מתחבר אל מקור חייו ומכח תנועת החיים המתחוללת בו אז הוא הופך להיות יותר ויותר מה שהוא באמת. ותוצאת התבטלות זו אומר לנו המדרש אינה התאפסות כלומר עמק ומישור, שהרי אין דרך המלך לשכון בעמק, אלא התבטלות זו הינה גילוי כל העצמיות באמת כלומר הר. אולם הר העומד וניצב מכח דבר ה' ויראתו.

וכאשר מתרחש תהליך זה באומה כולה, אזי האומה כולה ע"י התחברות למעין ומקור חייה הופכת להר. כפי שנאמר "וזהיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".